

<https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.3.237924>
УДК 55 (092)

А.К. ГРАНОВА, О.І. КРОХМАЛЬ*

Інститут геологічних наук НАН України, Київ, Україна

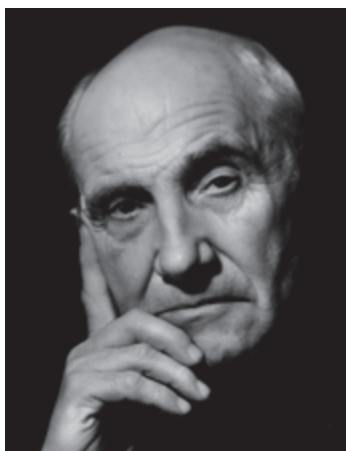
E-mail: granovk@gmail.com; krohmal1959@ukr.net

* Автор для кореспонденції

ПАМ'ЯТІ ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА ШОВКОПЛЯСА (15 жовтня 1929 — 4 травня 2021)

Стаття присвячена Шовкоплясу Володимиру Миколайовичу — відомому вченому і досліднику в галузі загальної геології, геохронології, палеогеографії і стратиграфії кватеру, доктору геолого-мінералогічних наук, професору, провідному науковому співробітнику відділу геології антропогену Інституту геологічних наук НАН України.

Ключові слова: плейстоцен; геологія; стратиграфія; геохронологія; палеогеографія.

4 травня 2021 р. на 92-му році життя відійшов у небуття Володимир Миколайович Шовкопляс — відомий вчений в галузі геології, стратиграфії та геохронології четвертинних відкладів, засновник і незмінний лідер вивчення осадових порід кватеру термolumінесцентним методом (ТЛ-методом), доктор геолого-мінералогічних наук.

Володимир Миколайович народився 15 жовтня 1929 р. у Москві в сім'ї службовців. В 1934 р. разом з батьками переїхав до Києва. В 1952 р. вступив на географічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив у 1957 р. за спеціальністю «геоморфологія». Вже в студентські роки захоплювався науковими дослідженнями. Свій трудовий шлях Володимир Миколайович розпочав молодшим науковим співробітником Канівської комплексної експедиції Київського університету. Починаючи з 1958 р. понад 60 років працював в Інституті геологічних наук (ІГН) НАН України — спочатку у відділі геотектоніки і геології четвертинних відкладів, а потім у відділі геології антропогену. Пройшов шлях від інженера до провідного наукового співробітника. Під керівництвом академіка В.Г. Бондарчука в 1963 р. Володимир Миколайович без відриву від виробництва захистив кандидатську дисертацію «Геологічна історія розвитку четвертинного покриву Середнього Побуж-

Цитування: Гранова А.К., Крохмаль О.І. Пам'яті Володимира Миколайовича Шовкопляса (15 жовтня 1929 — 4 травня 2021). *Геологічний журнал*. 2021. № 3 (376). С. 91—93. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.3.237924>

Citation: Granova, A.K., Krokmal, O.I. (2021). To the memory of Volodymyr Mykolaiovych Shovkoplyas (October 15, 1929 — May 4, 2021). *Geologičnij žurnal*, 3 (376), pp. 91-93. <https://doi.org/10.30836/igs.1025-6814.2021.3.237924>

© Видавець Інститут геологічних наук НАН України, 2021. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher Institute of Geological Sciences of the NAS of Ukraine, 2021. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Авторитети української геологічної науки В.М. Шовкопляс і П.Ф. Гожик

Authorities of Ukrainian geological science V.M. Shovkoplyas and P.F. Gozhyk

жя». З 1968 по 1982 р. обіймав посаду старшого наукового співробітника. В 1974 р. захистив докторську дисертацію «Термолюмінесцентний метод і його застосування для стратиграфії плейстоценових субаеральних відкладів». Високою оцінкою праці Володимира Миколайовича стало присвоєння йому в 1997 р. звання професора. За роки наукової діяльності він підготував вісім кандидатів наук.

Володимир Миколайович Шовкопляс першим в Україні розробив і вдосконалив ТЛ-метод визначення геологічного віку відкладів квартеру. Під його патронатом в ІГН НАН України (раніше — АН УРСР) була створена лабораторія визначення абсолютного віку порід ТЛ-методом. В цій лабораторії працювали Г.В. Морозов і С.К. Прилипко, які захистили кандидатські дисертації на основі отриманих даних з датування цим методом. Лабораторії термолюмінесцентного датування на зразок вітчизняної були організовані у Москві, Прибалтиці, Польщі. Володимир Миколайович у співавторстві з С.К. Прилипком отримали свідоцтво про реєстрацію авторського права на науковий твір «Особливості досліджень антропогену термолюмінесцентним методом» від Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Відповідно до планів науково-дослідних робіт та завдання проекту «Чорне море» Володимир Миколайович брав участь у виконанні теми «Геологія та літолого-геохімічні особли-

вості олігоцен-четвертинних відкладів Азовського і Чорного морів в межах шельфу й материкового схилу» в рейсах НДС «Михайло Ломоносов», «Академік Вернадський» і «Професор Водяницький».

Упродовж багатьох років Володимир Миколайович разом з П.Ф. Гожиком займався підготовкою та проведенням Українсько-Польських польових семінарів (IX—XX, 1999—2018 рр.) за програмою «Стратиграфічна кореляція лесів і льодовикових відкладів України й Польщі». В.М. Шовкопляс завжди підкреслював важливість дискусій під час геологічних екскурсій на розрізах, що врешті решт доводило спільність уявлень про стратиграфію і генезу лесової і льодовикової формацій як в Україні, так і в Польщі. В наукових збірниках до кожного семінару вчений друкував статті відповідно до дослідницької теми кожного з них. Під час проведення XIV Українсько-Польського семінару була опублікована принципова стаття стратиграфічної спрямованості щодо границь кліматолітів Стратиграфічної схеми України «Опорний розріз неоплейстоценових субаеральних відкладів біля с. Роксолани (Одеська область)» (2007). До XVIII семінару вийшла в світ робота «Геохронологія лесової формації квартеру України» (2013).

Змістовним та тематично різноманітним є науковий доробок і діапазон публікацій Володимира Миколайовича Шовкопляса. В 1959—1964 рр. вчений вивчав мінералогію, геоморфологію, ерозійні процеси Північного Побужжя і західної частини Придніпровської височини. З 1964 р. Володимир Миколайович почав займатися датуванням ТЛ-методом. Досліджував лесово-грунтові серії Середнього Придніпров'я, покривів Українського щита, лесів Середньої Азії, Алтаю, Таджикистану. З 1974 р. розпочав роботи по стратиграфії, геохронології і кліматостратиграфії на основі ТЛ-методу. З 1976 р. до об'єктів датування додалися відклади льодовикової формації. В 1978 р. вийшла друком знакова робота з геохронології опорного розрізу тираспольського фауністичного комплексу (м. Тирасполь, Ближній хутір) за даними ТЛ-методу. В 1970–1990-ті роки побачила світ низка робіт, присвячена вивченню стратиграфії, геохронології і кореляції морських і континентальних відкладів Сибірського регіону (Східний і Західний Сибір) ТЛ-методом. Ба-

Учасники XIV Українсько-Польського польового семінару «Проблеми середньopleйстоценового інтергляціалу», 12—16 вересня 2007 р., Львів

Participants of the Ukrainian-Polish field seminar “Problems of the Middle Pleistocene interglacial”, September 12-16, 2007, Lviv

гато статей висвітлювали стратиграфію і геохронологію субаеральних, озерних, льодовикових осаdkів та відкладів археологічних стоянок України (Автономна Республіка Крим, Закарпаття, південні розрізи Причорномор'я і Приазов'я) та європейської частини СРСР (Росії).

Результатом багаторічної дослідницької роботи стали понад 220 наукових публікацій (монографій, статей, матеріалів наукових конференцій та ін.). В 2000—2010 рр. опубліковано ряд статей про ландшафтно-кліматичні зміни впродовж гляціалів і інтергляціалів у різних ланках плейстоцену України. Заслуговує на увагу серія оглядових праць з геології України: «Дослідження геології антропогену в Інституті геологічних наук НАН України» (1998); «Геологічні рубежі в антропогені» (1999); «Геохронологія геологічних подій в четвертинному періоді України» (2000); «Основні досягнення в дослідженні четвертинного періоду у відділі геології антропогену НАН України» (2006); «Про давні льодовики Волині» (2011). При підготовці нової редакції Стратиграфічної схеми плейстоценових відкладів України було пред-

ставлено роботу «Комплексне обґрунтування об'єму і границь стратиграфічних підрозділів плейстоцену України» (В.М. Шовкопляс із співавторами, 2011). Володимир Миколайович був одним із співавторів останньої версії Стратиграфічного кодексу України (2012). У написанні восьми монографій брав безпосередню участь: «Визначення віку лесової формації термолюмінесцентним методом» (співавтор Г.В. Морозов, 1969); «Геохронологія СРСР» (в співавторстві, 1974); «Пізній кайнозой Північної Євразії» (в співавторстві, 1977); «Визначення абсолютного і відносного віку лесових порід термолюмінесцентним методом» (співавтор Г.В. Морозов, 1981); «Субаеральні відклади Північного Приазов'я» (в співавторстві, 1981); «Антропогенні відклади України» (в співавторстві, 1986); «Геологія зони траси оптично-волоконного зв'язку Севастополь—о-в Зміїний—Затока» (в співавторстві, 2004); «Газовий вулканізм Чорного моря» (в співавторстві, 2005). В.М. Шовкопляс є співавтором чотирьох препринтів: «Палеогеографічні етапи і детальне стратиграфічне розчленування плейстоцену

України» (М.Ф. Веклич та ін., 1984); «Хронологія утворень лесової і льодовикової формацій західної частини УРСР та суміжних територій» (В.П. Палієнко та ін., 1985); «Результати геологічних досліджень 37 рейсу НДС «Академік Вернадський» в Чорному морі» (1988) і «Четвертинні відклади і рельєф гірських країн (на прикладі Карпат, Кавказу та інших регіонів)» (1988).

Володимир Миколайович не оминув увагою питання, які пов'язані з методологічним обґрунтуванням дослідження відкладів плейстоцену: «Методичні рекомендації з вивчення пліоцен-четвертинних опорних розрізів в рамках міжнародної програми геологічної кореляції» (А.І. Шевченко, О.Б. Лисенко та ін., 1981); «Методика визначення геологічного віку плейстоценових відкладів» (1982); «Стратиграфічна схема четвертинних відкладів України. Пояснювальна записка» (1995). Разом з іншими науковцями В.М. Шовкопляс підготував ряд путівників: «VIII Міжнародний симпозіум по лесовим породам» (1976); «Льодовикова геологія Білгородської височини. Західно-Сибірська рівнина, Нижнє Приоб'є» (1978); «Стратиграфія і геохронологія. Путівник екскурсії А-12. XI Конгрес ІНКВА» (1982); «The Ukraine Quaternary Explored: the Middle and Upper Pleistocene of the Middle Dnieper Area and its impotence far East-West European correlation» (2001). Окремі статті було написано до геологічних конгресів та конгресів INQUA: «Quaternary deposits dating by the TL method» (1986); «Development Stages of loessial and glacial Formation in Ukraine» (1995); «The Eopleistocene of Ukraine» (2011).

Володимир Миколайович був постійним членом вченої ради ІГН НАН України, головою спеціалізованої ради за спеціальністю «загальна і регіональна геологія», головою Відділення загальної геології ІГН НАН України,

членом атестаційної комісії зі вступу до аспірантури та складанню кандидатських іспитів. Упродовж багатьох років був заступником головного редактора «Геологічного журналу».

За визначні досягнення у розвитку фундаментальних і прикладних наукових досліджень В.М. Шовкопляса нагороджено відзнакою «За наукові досягнення» з врученням медалі.

Після виходу на заслужений відпочинок академіка В.Г. Бондарчука (1982) Володимир Миколайович стає незмінним керівником відділу геології антропогену до 2015 р. Під його керівництвом відділ успішно працював над виконанням науково-дослідної та госпдоговірної тематики. Завдяки невтомній енергії і вправному керівництву відділ геології антропогену завжди відрізнявся дружнім колективом наукових однодумців щодо питань палеонтології, стратиграфії, літології, геохронології, морської геології тощо. Результати цих робіт знайшли широке застосування в геологічній практиці. Велику повагу викликає широкий спектр інтересів Володимира Миколайовича в різних сферах наукових знань як людини надзвичайної ерудиції. Крім геологічних наук, він добре знався на класичній музиці, літературі, астрономії, політиці, захоплювався альпінізмом і гірськими лижами. В.М. Шовкопляс користувався великим авторитетом, був щирою і доброзичливою людиною. З життєвою мудрістю і природним тактом допомагав молоді отримати професійний досвід. Оптиміст за натурою, він завжди створював у колективі атмосферу творчої і плідної праці.

Важко повірити, що серед нас вже немає цієї бадьорої, усміхненої, світлої людини, яка так любила життя і життя відповідало йому взаємністю. Світла пам'ять про Володимира Миколайовича Шовкопляса назавжди залишиться в серцях друзів, колег, рідних.

A.K. Granova, O.I. Krokhmal

Institute of Geological Sciences of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine
granovk@gmail.com, E-mail: krohmal1959@ukr.net

TO THE MEMORY OF VOLODYMYR MYKOLAYOVYCH SHOVKOPLYAS
(October 15, 1929 — May 4, 2021)

The article is dedicated to Volodymyr Shovkoplyas, the famous scientist and researcher in the field of general geology, geochronology, paleogeography and stratigraphy of the quarter, Doctor of Geological and Mineralogical Sciences, Professor, Leading Researcher of the Department of Anthropogene Geology of the Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Keywords: Pleistocene; geology; stratigraphy; geochronology; paleogeography.